

*A magyarországi porcelánleletek régészeti
feldolgozásának módszertani megközelítései*

Jelige: porcelán

2015

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés.....	3
II.	A porcelángyártás válsága Kínában a 16. század végén és a 17. században	4
III.	Export porcelán Európában, 16. század közepe – 17. század vége.....	5
IV.	A porcelán nemzetközi kutatása.....	7
	1. <i>Műhelyásatások Kínában</i>	7
	2. <i>Jelentősebb gyűjtemények</i>	8
	3. <i>Hajóroncskutatás</i>	9
V.	A hazai porcelánkutatás lehetőségei	11
	1. <i>Kutatástörténet</i>	12
	2. <i>A magyarországi porcelángyűjtemények</i>	13
	3. <i>A Bácsi Magda gyűjtemény és vonatkozó darabjai</i>	14
	4. <i>A budavári Királyi Palota porcelánanyaga</i>	15
	5. <i>A Bácsi Magda gyűjtemény vonatkozó darabjainak és a budavári Királyi Palota porcelánjainak összehasonlítása</i>	19
VI.	Összefoglalás.....	20
VII.	Mellékletek.....	22
	1. <i>Képjegyzék</i>	22
	2. <i>Képek</i>	23
	3. <i>Bibliográfia</i>	30

I. Bevezetés

A kínai porcelán kutatása napjainkig a hazai régészet kevésbé kutatott területei közé tartozik, a tárgytypus régészeti szempontú vizsgálata a magyarországi régészet egyik lényeges hiátusa. A hiánypótlás érdekében megkezdődött a magyar földből előkerült kínai porcelánok újszerű, a kínai és más nemzetközi szakirodalom bevonását előtérbe helyező, régészeti szempontú vizsgálata, melynek kapcsán a dolgozat célja a porcelánkutatás módszertanának részletesebb elemzése. Ehhez részben a budavári Királyi Palota porcelánanyaga, részben a Bácsi Magda gyűjtemény vonatkozó darabjai, valamint ezek összevetése nyújt alapot. A két tárgycsoportra különböző okokból esett a választás. A palotaásatások anyagáról készült katalógus¹ jól képviseli a magyarországi porcelánok eddig előkerült típusait. A Bácsi Magda gyűjtemény vonatkozó darabjai több okból kerültek kiválasztásra, mindenek előtt azért, mert ezek a darabok hajóroncsokból kerültek felszínre, a hajóroncsok porcelánanyaga pedig egy új horizontot jelent a kutatásban.

A dolgozat fókuszpontja a különböző régészeti kutatási módszerek mellett a hajóroncskutatás, a rakományok elemzésének módszertana, valamint annak vizsgálata. Mindehhez azonban elengedhetetlen a porcelángyártás és az Európával való kereskedelem történetének rövid áttekintése a vonatkozó korszakban, a 16. század második felétől a 17. század közepéig-végéig. Az időszak kiválasztását a módszertani vizsgálat alapját nyújtó budavári Királyi Palota porcelánanyaga indokolja, amely erre a korszakra keltezhető.

¹ Komori 2014.

II. A porcelángyártás válsága Kínában a 16. század végén és a 17. században

A hazai porcelánok vizsgálata során elengedhetetlen a nemzetközi porcelánanyaggal való összeegyeztetés, melynek első lépése a történeti háttér megismerése. Az érintett korszak történeti-szociológiai kontextusa komoly hatással volt a porcelániparra ugyanúgy, mint az Európába (és más országokba) való exportra.

A kínai porcelán exportjával kapcsolatban kikerülhetetlen megemlíteni a máig leghíresebb, a világ porcelángyártó központjaként is emlegetett Jingdezhen (景德镇). Az írott források alapján már i.sz. 557 óta folyt itt porcelángyártás, ami a Tang-dinasztia idejére (唐, 618-906) nőtte ki magát iparrá.² Az ország vezető porcelángyártó központjának szerepét azonban a 13. században vette át, amikor a Yuan-dinasztia (元, 1279-1368) nyitott export politikájának köszönhetően virágzott a nemzetközi kereskedelem Kína és a szomszédos országok között,³ de hivatalosan csak a Ming-kor (明, 1368-1644) kezdetétől lett kizárólagos központ.⁴

A Ming-dinasztia megalakulásakor a dinasztiaaváltásnak köszönhetően a kínai társadalmi-gazdasági helyzet megingott, de a mongol dinasztiaát váltó kínai dinasztia hamar viszonylagos békét hozott a birodalomnak. A pozitív változások leginkább a 16. századra váltak érezhetővé, ezen belül is Jiajing császár idején (嘉靖, 1522-1566) nőtt a korábbinál gyorsabban a gazdaság, melynek közvetlen okai a nyílt kereskedelmi politika, valamint a mezőgazdaság és kézművesség fejlődése voltak.⁵ A Ming-dinasztia bukása azonban újabb krízishelyzetet teremtett, amely az egész 17. századot végigkísérte. A problémák már az 1620-as években elkezdődtek a Ming-kormány korrupttá válása és a rossz kormányzás miatt, ami folyamatos lázadásokat idézett elő. A labilis politikai helyzetet tetézte a korszak szokatlanul sok természeti katasztrófája, ami elmélyítette a gazdasági válságot és a szegénységet. Mindehhez társult a tény, hogy a mandzsuk már ekkor elkezdtek támadni a kínaiakat, folyamatos harcra kényszerítve ezzel a már így is válságba került birodalmat.⁶ Ezen körülményeknek köszönhetően a kínai gazdaság a 17. század középső évtizedeiben hanyatlóban volt, ami társadalmi következményekkel is járt, mint például belső migráció, törvényen kívüliek számának megnövekedése, vagy a

² Sjöstrand 2007. 53.

³ Sjöstrand 2007. 54.

⁴ Wen-Chin 1988. 139.

⁵ Wen-Chin 1988. 135.

⁶ Wen-Chin 1988. 136.

gyerekek szolgának való eladása.⁷ A gazdasági következmények egyike pedig az ipari tevékenységet érintette, a folyamatos lázadások a 17. század első harmadában rendszeresen megakasztották a termelést.⁸

Érdekes körülmény azonban, hogy ebben a zavaros időszakban (1627-1640-es évek) a társadalom leggazdagabb rétege tovább gazdagodott, és egy újfajta, „extravagáns” életmódot kezdtek folytatni. Ennek hatása határozottan pozitív volt a korszak kultúrájára, ugyanis befektetésekkel, tőkeforgatással és a kortárs művészetek pártfogolásával virágoztatták fel azt.⁹ Ennek is lehetett köze ahhoz a tényhez, hogy a Qing-dinasztia (清, 1644-1911) uralomra kerülésével lassan elkezdett visszaállni a rend, ami Kangxi császár idejére (康熙, 1662-1722) már viszonylag stabilnak mondható. A teljes konszolidáció az 1680-as évekre ért be, így az 1620-as évektől kezdődő korszakot eddig az időszakig átmeneti korszaknak hívja a szakirodalom.¹⁰

III. Export porcelán Európában, 16. század közepe – 17. század vége

Az egyértelmű, hogy a Kína és más országok közötti kereskedelem mind szárazföldön, mind tengeri úton egyaránt zajlott, de úgy tűnik, a tengeri kereskedelem kapott nagyobb hangsúlyt. A nemzetközi kereskedelem során a porcelán eleinte tökesúlyként került a selymet és fűszereket szállító hajókra, ám igen hamar népszerűvé vált és a második legfontosabb exportcikké nőtte ki magát.¹¹ A tárgyalt korszak legfontosabb kikötői a Fujian (福建) tartományban található Zhangzhou (漳州), Quanzhou (泉州) és Fuzhou (福州), valamint a Zhejiang (浙江) tartományban fekvő Ningbo (宁波),¹² tehát a délkeleti partvidék legnagyobb kikötői. A korszak kereskedelmének elsődleges célpontjai Európán kívül Japán, Dél-Kelet Ázsia és a Közel-Kelet muszlim országai voltak.

Az európaiakkal való kereskedelem a 15. században indult meg, amikor a portugálok 1498-ban a Jóreménység-fokon áthaladva megnyitották a tengeri utat a Távol-Kelet felé. Az ezt követő időszakban, a 16. század első felében a kifejezetten európai piacra gyártott porcelánok exportja a portugálok és Peking közvetlen kapcsolatának volt

⁷ Wen-Chin 1988. 136.

⁸ Wen-Chin 1988. 137.

⁹ Wen-Chin 1988. 137.

¹⁰ Wen-Chin 1988. 135.

¹¹ Wen-Chin 1988. 149.

¹² Wen-Chin 1988. 151.

köszönhető, ami 1517-1521 között zavartalan volt.¹³ Ez az árutípus elsősorban az ún. *kraak* árut jelentette, ami főként a jingdezheni császári műhelyek, túlnyomó többségben kék-fehér porcelántermékeit jelenti, mely termékek magas színvonalat képviselnek. A 16. században végig az alap edényformák voltak jellemzőek sztenderd méretben, mint a tálak, csészék és tányérok. Az első adat európai formák igényére 1608-ból származik, amikor a Holland Kelet-Indiai Társaság rendelt le kínai motívumkinccsel ellátott vajás tálkákra, mustáros edényekre, sótartókra és borospalackokra.¹⁴ Ez mutatja ugyan a növekvő igényt az európai formákra, de arra nincs régészeti bizonyíték, hogy ezt a rendeltetést teljesítették volna. 1624-ben azonban a hollandok és Tajvan között rendeződtek a kereskedelmi kapcsolatok, és egy évtizeddel később már állandó kereskedelem figyelhető meg Kína és Európa között, ami egészen 1647-ig fennállt.¹⁵ Ebben az időszakban bővült az Európába érkezett edényformák skálája, bizonyítottan megjelentek többek között a mustáros edények, fedeles kupák, magas talpú sótartók és európai típusú tálak.¹⁶ Ez alapján elmondható, hogy ennek az időszaknak a Kangxi-korszak (康熙, 1662-1722) végéig jellemzője a kínai motívumkinccsel díszített, de európai formákat felvevő kék-fehér áruk elterjedése. Ez azonban messze nem tekinthető szándékosnak, ekkoriban ugyanis az európaiak még nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget a kínai ikonográfiának, azaz az elbeszélő jelenetek, a motívumok szimbolizmus, az emblémák, de még a növényvilág is csupán egzotikussága miatt volt vonzó.¹⁷

Az eddigi kutatások alapján viszonylagos bizonyossággal kijelenthető, hogy a 17. század végéig a kék-fehér porcelán dominált az európai piacon. Az európai ízlés megváltozását a Holland Kelet-Indiai Társaság Nassau nevű hajójához kötik, amely 1699-ben egy barna, törtfehér, olíva- és almaszínű polikróm porcelánokkal megrakott rakománnyal érkezett meg Európa partjaihoz.¹⁸ Innen már csak egy lépés volt az ún. *famille verte* típusú porcelánok megjelenése, amit sokáig az ízlésváltozás közvetlen okának gondolt a kutatás. Újabb vélemények szerint azonban inkább az ezután nem sokkal megjelenő ún. *famille rose* lehetett a valódi indikátor, amely nemcsak az exportra, de a hazai piacra gyártást is befolyásolta.¹⁹ Ez a két típus a kék-fehér porcelán máz alatti kék festésével ellentétben máz feletti festést használ. A *famille verte* esetében zöld és

¹³ Corbeiller-Frelinghuysen 2003. 7.

¹⁴ Corbeiller-Frelinghuysen 2003. 8.

¹⁵ Corbeiller-Frelinghuysen 2003. 8.

¹⁶ Corbeiller-Frelinghuysen 2003. 8.

¹⁷ Corbeiller-Frelinghuysen 2003. 13.

¹⁸ Corbeiller-Frelinghuysen 2003. 15.

¹⁹ Corbeiller-Frelinghuysen 2003. 20.

vörös a legjellemzőbb színek, kínai neve *wucai* 五彩, azaz ötszínű, mely elnevezés arra az ötszínű kerámiafestési technikára ered, amire a *famille verte* porcelánok vezethetők vissza. A *famille rose* típus kínai elnevezése *fencai* 粉彩, azaz sokszínű, amely a porcelánon megtalálható több színre utal, melyek közül általában a vörös dominál. Ez utóbbi típust a jezsuitákhoz kötik, mivel utalnak arra írásos források, hogy a 18. század első felében a császári műhelyekben is megjelenő jezsuiták új technikát vezettek a zománcozott edények kapcsán: a festést a zománcon fölé vitték fel, ezzel megteremtve az új divatot.²⁰

IV. A porcelán nemzetközi kutatása

A porcelánkutatás hosszú múltra tekint vissza mind Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban, mind Kínában. Ebből kifolyólag a jelen dolgozat kereteibe csak azok a kulcspontok férnek bele, amelyek meghatározzák a porcelánkutatás állását, ezzel szemléltetve, mely irányba indulhat el a magyarországi anyagok analógiákon alapuló vizsgálata.

1. Műhelyásatások Kínában

A kínai régészet az 1950-es években lendült fel, a Kínai Népköztársaság megalakulása után indultak meg nagyszámban műhelyásatások és sírfeltárások.²¹ A porcelánkutatás Kínában mára átfogónak és kiterjedtnek tekinthető, elsősorban a jingdezheni műhelyek, a korábbiakkal együtt, főképp a Song-korig (宋, 907-1279) bezárólag, jól kutatottak. A dolgozat témáját képező korszakkal kapcsolatban ez kevésbé mondható el, viszonylag kevés publikáció vagy sírfeltárás jellemző a Ming-kori lelőhelyekre, különös tekintettel a 16. század második felétől a Qing-dinasztia kezdetéig (1644) terjedő időszakra.

A jingdezheni műhely kivételt képez, ugyanis évtizedek óta kutatott téma, melynek irodalma nagyon gazdag. A műhelyásatások publikációi mellett a különböző korszakokat érintő elemzések és anyagvizsgálatok is történtek a lelőhellyel kapcsolatban. Az egyik

²⁰ Corbeiller-Frelinghuysen 2003. 20.

²¹ Luan 2006. 73.

legújabb összefoglaló munka a Jiangxi 江西 tartományban felszínre került porcelánokat bemutató hat kötetes katalógus.²²

2. Jelentősebb gyűjtemények

A porcelánkutatás kulcspontját jelentik természetesen a nagyobb gyűjtemények is, leginkább azok, amelyek feldolgozásra kerültek. Ezek közül az eddigi kutatást meghatározók: a Topkapi Saray Múzeum gyűjteménye,²³ a British Múzeumban őrzött Percival David gyűjtemény²⁴, valamint a New York-i Metropolitan Museum of Art porcelángyűjteménye.²⁵

A Topkapi Saray gyűjtemény kialakulását a Konstantinápoly elfoglalása utáni időszakhoz kötik, tehát közvetlenül az 1453 utáni évekre, habár egy kisebb része akár még korábbról is származhat.²⁶ Innentől kezdve a 16. századon át folytatódott a gyűjtemény bővülése egészen a 20. századig. A gyűjtemény első kutatója Ernst Zimmermann volt, aki 1930-ban publikálta eredményeit,²⁷ utána pedig a 20. század folyamán számos kutató vizsgálta a gyűjteményt és egészítette ki Zimmermann eredményeit. A gyűjtemény teljességre törekvő közlése a Topkapi Saray Múzeum által kiadott háromkötetes katalógus, amely a Yuan-kortól a Qing-korig veszi sorra a gyűjteményben előforduló szelagon- és porcelántípusokat, kiegészítve néhány tanulmánnyal az oszmán udvarban lévő porcelánokról, a porcelán kereskedelmi útjairól az Oszmán Birodalomban, valamint az egyes tárgyakon megjelenő kínai és más nyelvű feliratokról.

A Percival David gyűjtemény a 20. század eleji magángyűjtemények egyik legjelentősebb példája. A gyűjtő kiindulópontja a pekingi Tiltott Városban lévő porcelánok voltak, melyek mentén kezdte el felépíteni gyűjteményét.²⁸ A császári gyűjtemény egyes darabjainak megszerzése után arra törekedett, hogy egy nagyobb, kínai művészetet bemutató kiállítást vigyen Londonba, majd később a University of London keretein belül alakított ki egy kínai művészetet kutató központot.²⁹ Később az amatőr

²² Vonatkozó kötetek: Tie 2007/1 és Tie 2007/2

²³ Ayers-Krahl 1986/1, 1986/2 és 1986/3

²⁴ Harrison-Holl – Krahl 2009.

²⁵ Valenstein 1989.

²⁶ Ayers-Krahl 1986/1. 13.

²⁷ Zimmermann 1930.

²⁸ Hansford 1965. 472.

²⁹ Hansford 1965. 472.

gyűjtőkkel induló, majd nemzetközileg is nagyra becsültté vált Oriental Ceramic Society tagja lett 1930-ban, és ekkortól publikálni kezdett kínai művészeti témákban.³⁰ Gyűjteménye jelentőségét a császári műhelyek termékeinek felvonultatása adja, illetve az, hogy az anyag kiemelkedően alkalmas oktatási célokra is.

A New York-i Metropolitan Museum of Art porcelángyűjteményét 1879-ben alapították Samuel P. Avery 1300 darabos gyűjteményének megvásárlásával. Ebben a gyűjteményben szinte kizárólag 17-19. századi porcelánok voltak, de a gyűjtemény mára olyannyira kibővült, hogy a neolitikumtól a 20. századig átfogóan megjelennek benne a kínai kerámiagyártást képviselő típusok.³¹ A gyűjteményről megjelent katalógus (Valenstein 1989) kronologikus sorrendben mutatja be az egyes korszakokra jellemző gyártástechnikákat és stíluskritikai jellemzőket, ami jó kiinduló pontot jelent az analógiák keresésére és az egyes darabok szűkebb időhatárok között való keltezésére.

3. Hajóroncskutatás

A délkelet-ázsiai hajóroncsok kutatása az 1970-es évek közepén indult meg, és azóta is töretlenül zajlik. A kínai kerámia egyik legégetőbb kérdései közé tartozik a mai napig a lehető legszűkebb időhatárok közötti keltezés, valamint az, hogy pontosan mikor kezdték gyártani a kék-fehér porcelánt a jingdezheni műhelyekben. Azt azonban egy 1974-ben, Korea partjainál feltárt, kínai porcelán rakománnyal ellátott hajóroncs válaszolta meg, hogy mikor exportáltak először kék-fehér porcelánt Kínából. Az ún. Sinan hajóroncsból előkerült leletek alapján a kutatók úgy gondolták, hogy 1325 előtt Jingdezhenből nem exportáltak kék-fehér porcelánt. Ezen feltételezéseket a Jingdezhenben az 1990-es évek végén végzett kutatások is alátámasztották.³²

Az elsüllyedt rakományok alapján nemcsak az exportcikkek, hanem a kereskedelmi útvonalak és az ízlésváltozás is jól rekonstruálható. A dolgozatban tárgyalt korszakot tekintve látványos 1567 után a délkelet-ázsiai termékek számának visszaesése a rakományokban, ezzel együtt pedig a kék-fehér kínai porcelán dominánssá válása, amely ekkor teljes mértékben a piac uralkodó árucikkévé vált.³³

A Wanli korszakhoz és a Ming-kor utolsó évtizedeihez köthető hajóroncsok a teljesség igénye nélkül említhetők, hiszen sok felfedezett roncsot nem publikálnak,

³⁰ Hansford 1965. 474.

³¹ Valenstein 1989. vii.

³² Brown 2004. 42.

³³ Brown 2004. 53.

valamint egyértelmű, hogy nem lehet teljes bizonyossággal megmondani, mennyi hajó nyugszik továbbra is a tenger mélyén – ezek feltárása valószínűleg sosem lesz teljesnek tekinthető. Ezek alapján a jelen dolgozatban említeni érdemes roncsok – melyek nem csak a korszakhoz kapcsolódnak, de jól publikáltak is – a Wanli és a Binh Thuan, az alábbiakban e két hajó bemutatása következik röviden.

A Wanli hajóroncsot 2004-ben tárta fel Sten Sjöstrand Malajzia északkeleti partvidékén, melyet 2007-ben egy katalógus formájában tett közzé.³⁴ A kutatások kimutatták, hogy a hajó porcelánrakománya Jingdezhenből származik és a Wanli-korszakra (万里, 1573-1620) datálható.³⁵ Nagy valószínűséggel a porcelánok többségét Európába szánták, de néhány darab a délkelet-ázsiai piacra készült.³⁶ A rakomány alapvetően *kraak* áruból állt, mely leginkább vékonyan korongolt, könnyű porcelánként definiálható, melynek díszítése a peremen körbefutó sugaras mezőkben van, amit vékonyabb és vastagabb vonalak választanak el (ez utóbbi általában a szirmos peremű tárgyakra, valamint tálakra és edényekre vonatkozik). Legkorábbi gyártását általában a Wanli-korszak első szakaszához kötik, de valójában úgy tűnik, hogy a jingdezheni fazekasok már 1570 körül, vagy még annál is előbb elkezdtek ilyeneket gyártani. A hajóroncsok alapján feltételezhető, hogy a *kraak* áru valamikor 1553-1579 között jelent meg a piacon.³⁷ A Wanli roncs érdekessége, hogy ilyen töredékesen megmaradt rakományú hajó eddig nem került elő. A töredékesség oka, hogy robbanás következtében süllyedt el, majd leérkezett a kemény tengerfenékre, az utóbbi két évtizedben pedig a halászok folyamatos munkája hordta szét a rakomány maradványait.³⁸

A Binh Thuan roncsot 2001-ben tárta fel Michael Flecker a vietnámi partvidéken 40 mérföldre Phan Thietől, 39 m mélyen.³⁹ A rakomány legnagyobb része kék-fehér és máz feletti zománcos, zhangzhoui ún. *swatow* porcelánból állt, melyeket nagyjából 1550-1650 között gyártottak a piacra gyártó műhelyekben, melyek kínai elnevezése *minyao* 民窑, mely kifejezést a nemzetközi szakirodalom is átvett. Ennek alapján a feltáró arra következtet, hogy Ming-kori hajó lehetett, aminek a délkelet-ázsiai piacra szánt vasból és porcelánból állt a rakománya,⁴⁰ és a 17. század első évtizedére datálja.⁴¹ Eddig ez

³⁴ Sjöstrand 2007.

³⁵ Sjöstrand 2007. 16.

³⁶ Sjöstrand 2007. 33.

³⁷ Sjöstrand 2007. 34.

³⁸ Sjöstrand 2007. 35.

³⁹ Flecker 2004.

⁴⁰ Flecker 2004. 1.

⁴¹ Flecker 2004. 2.

tekinthető az legkorábbi zhangzhoui swatow árut szállító hajónak.⁴² A swatow áru nevének eredete azon a téves elméleten alapul, miszerint a Guangdong 广东 tartomány beli Swatow (Shantou 汕头) környékén gyártották volna, ásatások azonban kimutatták a valódi származási helyét, mely Fujian tartományban található. A zhangzhoui áru formakészlete limitált: edények, tálak, fedeles dobozok, korsók, kisméretű korsók, és egy-egy *kendi* (délkelet-ázsiai típusú kiöntőcsöves korsó).⁴³ A Binh Thuan hajó keltezése jól mutatja az ilyen típusú roncsok problematikáját. Általában az elsüllyedt hajókról pontos dátumok maradtak fenn a forrásokban, ez azonban általában csak a nagy európai kereskedő cégek hajóira vonatkozik, mint például a Holland Kelet-Indiai Társaság. Ebben az esetben viszont, mivel délkelet-ázsiai hajóról van szó, fordított a helyzet: a rakomány alapján válik keltezhetővé, ugyanis a délkelet-ázsiai kereskedelmet általában magánkereskedők irányították, így a fennmaradt írásos források száma elenyésző.⁴⁴ A rakomány alapján a hajót a Ming-dinasztia végére, Tianqi (天启, 1621-1627) vagy talán Chongzhen (崇禎, 1628-1643) császárok idejére keltezték először tipokronológiai alapon. Azonban a rakomány egy részében is megtalálható tálakhoz hasonló darabok a Witte Leeuv nevű holland hajóról is előkerültek, ami a Szt. Heléna-sziget környékén süllyedt el 1613-ban. Ennek alapján a keltezés a Wanli-korszak végére, a 16-17. század fordulójára módosult.⁴⁵

A hajóroncskutatás alapvető jelentősége, hogy zárt leletegyütteseket alkotnak, így megkönnyítve az egyébként nehezen keltezhető porcelánok szűkebb időkeretek között való meghatározását.

V. A hazai porcelánkutatás lehetőségei

A Magyarországon található porcelángyűjtemények összehasonlítása a régészeti kontextusban előkerült darabokkal a mai napig nem történt meg, a jövőben azonban mindenképpen elengedhetetlen. Ezek a gyűjtemények (a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Múzeum gyűjteménye, valamint a Bácsi Magda gyűjtemény) elérhető közelségbe hozzák az európai exportban jóval nagyobb számban előforduló típusokat, melyek így könnyebben vizsgálhatóvá válnak a régészek számára is. Ennek köszönhetően az

⁴² Flecker 2004. 10.

⁴³ Flecker 2004. 10.

⁴⁴ Flecker 2004. 19.

⁴⁵ Flecker 2004. 19.

analógiákon alapuló meghatározások biztosabbnak tekinthetők, hiszen a stíluskritikai összehasonlítás mellett a tárgy anyaga, pontos méretei is jelentős információértékkel bírnak. A korábbi hazai kutatás eddig elsősorban csak az előző fejezetben említett nagyobb nemzetközi gyűjteményeket használta analógiaként, ezek közül is leginkább a Topkapi Saray Múzeum gyűjteményét.

1. Kutatástörténet

A magyar földből előkerült kínai porcelánok kutatástörténetét a teljesség igénye nélkül foglalom össze, kiemelve a módszertan szempontjából legjelentősebb fordulópontokat, ezzel bemutatva, jelenleg hol áll a kínai porcelán kutatása Magyarországon.

Magyarországon a két legnagyobbak tekinthető leletegyüttes Budáról és Egerből került elő, ezek közül az egri valamivel gazdagabb. Az egri anyagról átfogó elemzés egy szakdolgozat⁴⁶ formájában jelent meg. Korábban az egri várasztás eredményeinek bemutatása során Kozák Károly röviden foglalkozik a kínai porcelánokkal, már akkor kiemelve, hogy ez tekinthető az ország legnagyobb porcelán leletanyagának.⁴⁷ Ezt a megállapítását azóta sem vitathatjuk, tekintve, hogy összehasonlítva a budai palotai anyaggal, annál nem csak számban, de gazdagságban is jelentősebbnek tekinthető.

A budai anyag egyik jelentős részét képezik a palotai ásatásokból előkerült darabok, melyeket Holl Imre publikált.⁴⁸ Ez a feldolgozás tekinthető eddig a legátfogóbb kísérletnek a kínai porcelánok hazai kutatásában, amely később állandó hivatkozási alapot jelentett a többi leletegyüttes értelmezésében. A palotán kívül Budán a polgárvárosból is jelentős mennyiségű porcelán ismert, eddig a Pasa Palotából, a domonkos kolostorból, a Szent György térről, a Tóth Árpád sétányról; valamint a külvárosok közül a Vizivárosból. A Pasa Palota anyaga egyelőre publikálatlan. A domonkos kolostor néhány darabját Holl Imre közli mind a palotaásatások kora újkori leleteinek anyagközlésében,⁴⁹ mind a magyarországi külföldi kerámiáról írt cikkében.⁵⁰ A Szent György téri darabokat Tóth Anikó említi rövid leírással,⁵¹ de elemzésükre nem tesz kísérletet. A Tóth Árpád sétányon előkerült darabok szintén közöletlenek. A

⁴⁶ Zay 2013.

⁴⁷ Kozák 1963. 131.

⁴⁸ Holl 2005.

⁴⁹ Holl 2005. Abb. 106.

⁵⁰ Holl 2006. 27. kép

⁵¹ Tóth 2002.

Vizivárosból ugyancsak számos helyről kerültek elő töredékek, így a Gyorskocsi utcából, a Hunyadi János útról, a Kacsá utcából és a Ganz utcából. A Gyorskocsi utcából és a Hunyadi János útról előkerült darabok közül Holl Imre közöl néhányat már említett cikkében.⁵² A Kacsá utcai és Ganz utcai darabokat Éder Katalin közli, rövid elemzésében a 17. századra keltezi őket.⁵³

A budai és az egri anyag mellett jelentős leletegyüttes továbbá a szolnoki, melyet Kovács Gyöngyi publikált.⁵⁴ A leletanyag mérete mellett maga a publikáció is úttörőnek számít a porcelán kutatástörténetében, ugyanis itt először esik szó bővebben a gyártástechnikáról, valamint először látunk kísérletet egy szűkebb időhatár meghatározására a magyarországi porcelánokat illetően. Kovács Gyöngyi az írásos források alapján a 16. századra tette a kínai porcelán magyarországi elterjedését,⁵⁵ valamint megállapította, hogy a hazánkban előkerülő darabok többsége a Ming-dinasztia idejére keltezhető (1368-1644).⁵⁶

Egy jelentősebb anyag került felszínre továbbá Szekszárd Jeni-palánkról, melynek elemzését Gaál Attila végezte el,⁵⁷ a budai és egri analógiák alapján a 17. századra keltezve.⁵⁸

A fenti nagyobb leletegyüttesek mellett néhány töredék formájában került még elő kínai porcelán Bajáról,⁵⁹ a szegedi várból,⁶⁰ és a szendrői végvárból.⁶¹

2. A magyarországi porcelángyűjtemények

Az első jelentős kelet-ázsiai gyűjtemény Magyarországon Hopp Ferenc (1833-1919) nevéhez köthető, aki végrendeletében kötötte ki gyűjteményének múzeummá alakítását, ami 1919-ben a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum megalakulását eredményezte.⁶² Az utazásai során eleinte szuvenírként megvásárolt tárgyakat hazaérkezve Hopp Ferenc végül megtartotta, és vitrinekben kezdte tárolni, amivel tudta

⁵² Holl 2006. 29-30. kép

⁵³ Éder 2012. 162.

⁵⁴ Kovács 1984

⁵⁵ Kovács 1984. 52.

⁵⁶ Kovács 1984. 53.

⁵⁷ Gaál 2005.

⁵⁸ Gaál 2005. 207.

⁵⁹ Kovács 2006.

⁶⁰ Hancz 2006.

⁶¹ Tomka 2002.

⁶² Ferenczy 1999. 177.

nélkül lefektette egy múzeum alapjait.⁶³ Érdeklődése idővel a magas művészetek felé fordult, azon belül is a keleti iparművészet felé, amivel együtt a szisztematikus gyűjtést egyre magasabb szinten művelte.⁶⁴ A 20. század elején már együtt dolgozott egy művészettörténésszel, Felvinczi Takács Zoltánnal,⁶⁵ aki később megírta a gyűjtemény kialakulásának részletes történetét.⁶⁶ 1919-ben Hopp Ferenc az ő javaslatára módosította úgy végrendeletét, hogy a gyűjteménye egyben maradjon a villában, majd Felvinczi Takács lett a múzeum első igazgatója 1948-ig.⁶⁷ Felvinczi Takács három év alatt alakította múzeummá a gyűjteményt, egyesítve vele a Magyarországon megtalálható számos más kelet-ázsiai gyűjteményt is.

A Bácsi Magda gyűjtemény jelenleg az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében található, ahova a gyűjtő személyes adományaként került. Bácsi Magda évtizedek óta foglalkozik kelet-ázsiai tárgyak gyűjtésével, a kerámiák iránt különös érdeklődést mutat. A távol-keleti porcelánok kitüntetett szerepet kapnak a gyűjteményben, jól reprezentálva a tárgyalt korszakban Európába exportált típusokat. Ezek döntő többsége kínai porcelán, így jó analógiaként szolgálnak a magyar anyag vizsgálatához.

3. A Bácsi Magda gyűjtemény és vonatkozó darabjai

A Bácsi Magda gyűjtemény jelentősége nemcsak abban mutatkozik meg, hogy a Wanli- és az átmeneti korszakra keltezhető darabjai többségében hajóroncsokból származnak, hanem abban is, hogy a gyűjtő törekszik arra, hogy a lehető legtöbb különböző hajóroncsból származó darabbal bővítse a mai napig gyarapodó gyűjteményét. Ennek elsődleges hatása, hogy minél több hajóroncsra hívja fel a kutatók figyelmét, ezzel is bővítve a tárgytípusok és a módszertani analógiák skáláját.

A gyűjtemény tárgyalt korszakot érintő darabjai az elsődleges összehasonlítás alapján nem tekinthetők a budai vagy az egri leletegyüttesek közvetlen párhuzamainak, ezzel együtt általánosságban véve a magyar földből előkerült porcelánleleteknek sem. Ennek oka, hogy míg a gyűjtemény darabjai alapvetően a jingdezheni császári műhelyekhez (*guanyao* 官窑), de legalábbis ehhez a régióhoz köthetők, addig a Magyarországon előkerült porcelánanyag nagy valószínűséggel az ún. *minyaók* 民窑,

⁶³ Ferenczy 1999. 179.

⁶⁴ Ferenczy 1999. 180.

⁶⁵ Ferenczy 1999. 181.

⁶⁶ Felvinczi Takács 1923.

⁶⁷ Ferenczy 1999. 184.

azaz „népi” vagy „vidéki” műhelyek termékei, amik nem császári megrendelést teljesítettek, és nagy valószínűséggel nem is ebben a régióban találhatók. A jingdezheni műhelyek és a *minyaók* termékei között szignifikáns minőségbeli különbség figyelhető meg, ami a magyarországi anyagon is jól látszik. A *minyaók* termékei nehezen vizsgálhatók, ugyanis kevés gyűjteményben fennmaradt darab ismert, valamint a hajóroncsok rakományai is döntő többségben *kraak* áruval voltak megrakva ebben az időszakban, főleg azok a hajók, melyek Európába tartottak. A zhangzhoui *swatow* áru, ami a *minyaók* termékeinek jó példája, elsősorban Délkelet-Ázsiában és Japánban volt nagyon divatos a Ming-kor végén. Emiatt a nagyobb európai gyűjtemények és a hajóroncsok rakományainak elemzése során kevés szó esik ezekről a típusokról.

4. A budavári Királyi Palota porcelánanyaga

A palotaásatások során előkerült porcelántöredékek két darab kivételével a kék-fehér típusba tartoznak. A kék-fehér porcelán gyártása az általános vélemény szerint a 13. század második felében, a Yuan-dinasztia uralma alatt (元, 1279-1368) terjedt el, habár már az azt megelőző Song-dinasztia (宋, 907-1279) idején megjelenhetett. Az azonban semmiképpen sem vitatott, hogy a kék-fehér porcelán klasszikus korszaka a Ming- és a Qing-dinasztiák időszaka (明, 1368-1644 és 清, 1644-1911).⁶⁸ Ezen belül is inkább a Ming-kor dominál, mivel a 17-18. század fordulójától már megjelenik nemcsak Kínában, de Európában is – és nagyon hamar népszerűvé válik – az ún. *famille verte* és *famille rose* porcelántípus, ami ha nem is szorítja ki teljes egészében a kék-fehér porcelánt, mindenképpen megelőzi azt népszerűségében és elterjedtségében.⁶⁹

Magyarországon a kínai porcelánok használata egyértelműen a török hódoltság idején terjedt el, de bizonyos darabok már korábban is érkezhettek hazánkba, amelyre először Holl Imre hívta fel a figyelmet.⁷⁰ Ezen megállapítások további vizsgálatokat igényelnek, stíluskritikai alapon azonban elmondható, hogy a budai anyag nagy része a Ming-kor utolsó szakaszára, azon belül is többségében a Wanli-korszakra (万里, 1573-1620), valamint a Ming-kor utolsó évtizedeire, 1620-1644 közé datálható. A budai anyag mellett nagy valószínűséggel a többi magyarországi porcelán is túlnyomó többségben erre

⁶⁸ Cheng-Li 1989. 49.

⁶⁹ Corbeiller-Ferilnghuysen 2003. 20.

⁷⁰ Holl 2005. 131. és Holl 2006. 263.

az időszakra keltezhető. Ez a megállapítás természetesen alátámasztásra szorul, de a feltételezés jó kiindulópontot jelenthet a további kutatáshoz.

Nemcsak a budai, de az ország más területein eddig előkerült leletek alapján is elmondható, hogy hazánkra jellemző bizonyos, a korszakban egyébként másutt kifejezetten kedvelt edénytípusok porcelán formájában való hiánya. Ezek elsősorban a folyadéktároló edények, a korsók és kancsók,⁷¹ így tehát az elsődleges formai típusok a csészék és tálkák (azaz nagyobb méretű csészék),⁷² valamint kisebb számban képviseltetik magukat a tányérok és a nagyobb méretű tálak. A hiány okára egyelőre nem született egyértelmű magyarázat, de valószínűnek tűnik, hogy a kínai porcelán (a perzsa fajansz- és izniki porceláncsészékkel együtt) annyira szorosan kapcsolódott a kávéivás kultúrájához, hogy kevés kivétellel kizárólag ezt a funkciót tölthették be ezek az edények. Ezt megerősíti a Budán előkerült formai típusok megoszlása is: a mintegy 538 töredék közül (melyből 418 különálló edény rekonstruálható) 235 db csésze és tálka, 20 db tál, 8 db tányér, 1 db bögre vagy füles csésze, 1 db fedő, valamint 151 db nem meghatározható edény található.

Motívumkincs tekintetében a palotai leletanyagban a kínaihoz képest kis számban képviseltetnek bizonyos motívumok. A legnagyobb hiátus talán az emberalakos ábrázolás terén figyelhető meg. Ennél jóval gyakoribb azonban különféle növényi ábrázolások előfordulása, amik között megtalálhatók a hagyományos kínai motívumvilág alapvető elemei, mint a lótuszvirág, a bazsarózsa, a banánlevél, a barack, valamint a kínai festészetet részben meghatározó tájkép. A növényeken kívül azonban néhány állatot ábrázoló kék-fehér porcelán is képviselteti magát Budán, melyek között találkozhatunk madárral, oroszlánnal, de még lóval is. Felületes vizsgálat alapján elmondható, hogy a budai anyag alapvető tendenciái az eddig magyar földből előkerült porcelánok döntő többségére is vonatkoztathatók.

A palotából előkerült leletanyag áttekintése és rendszerezése során sikerült megfogalmazni azokat az alapvető problémákat, melyek a porcelánok keltezését nehezítik. Ezek a kérdések elsősorban a régészeti módszerekre koncentrálnak, mint a rétegvizonyok elemzése vagy az anyagvizsgálatok, de kihagyhatatlan a művészettörténeti alapon elvégzett stíluskritikai vizsgálat, ill. az egyes edényeken előforduló feliratok és bélyegek kérdése.

⁷¹ Már Holl Imre is felhívta erre a tényre a figyelmet: Holl 2005. 130.

⁷² A csészék és tálkák terminológiai kérdéséről: Komori 2014. 17-18.

A porcelánokat rétegviszonyok alapján keltezni más kerámiákhoz képest jóval kevésbé pontos. Díszkerámia lévén, a készítés idejét a legritkább esetben jelezheti réteg, főleg ha arra gondolunk, hogy valószínűleg nagy becsben tartott edények voltak, így évtizedekig, akár évszázadokig is őrizhették, mielőtt a szemétre került volna. Ezt bizonyítja a javított darabok nagy számban való előfordulása. Jól szemlélteti a probléma összetettségét a budai Királyi Palota, melyről tudjuk, hogy a török kor utáni „nagytakarítás” során a feleslegessé vált tárgyakkal töltötték fel a falszorosokat és a korábbi, ill. ekkor létrehozott szemét- és tároló gödröket. Ezért csak nagyon kevés olyan helyzet adódott a feltárások során, amikor jól keltezhető rétegből, azt támogató tárgyak kíséretében került elő porcelánedény töredéke.

A porcelánok legbiztosabb és eddig leghatékonyabb keltezési módszere az anyagvizsgálat, ami mind Nyugat-Európában mind Kínában egyre inkább bevett módszerévé vált nemcsak a viszonylag pontos keltezésnek, de a műhelyek meghatározásának is. Ennek oka, hogy minden nagyobb műhelyközpont tágabb körzetében a helyi anyagokat használták, korszakonként eltérő összetételben, így nagyon jól elkülöníthetők a területi és időbeli sajátosságok.⁷³

A porcelánedényeken megjelenő feliratok kézenfekvőnek tűnnek a keltezési problémák megoldására. Azonban még a nemzetközi anyagban is gondot okozhat egy-egy felirat, bélyeg vagy császárijegy autentikussága, a magyar anyagban ezt a helyzetet tovább rontja az anyag töredékessége, valamint a tény, hogy szám szerint nagyon kevés ilyen darab kerül elő. A feliratok között a császárijegyek esetében kell a legnagyobb elővigyázatossággal eljárni, mert egy császárijegy csak ideális esetben alkalmas egy porcelánedény szűk határok között való keltezésére, ez pedig az az eset, amikor annak a császárnak a nevét írják rá, aki valóban éppen a készítés idejében uralkodott. Ez azonban viszonylag ritka. Ennek egyik oka, hogy a császárijegyeket először a Ming-dinasztia elején kezdték el használni egészen a Qing-kor végéig,⁷⁴ de már Kangxi idejétől ez megbízhatatlanná vált. Kangxi ugyanis 1667-ben kiadott egy rendeletet, ami megtiltotta, hogy az ő nevét porcelánokon használják.⁷⁵ Természetesen a rendeletet nem tartották be minden esetben, de amikor igen, akkor a császárijegy helyett vagy üresen hagyták az edény fenekét, vagy jókívánság, ill. szerencse kívánalmak, esetleg ürömszirom foglalták el az üresen maradt teret. Alternatív megoldásként emellett korábbi, Ming császárok nevét

⁷³ Példák erre: Sjostrand 2007.; Leung-Li-Wu 2007.

⁷⁴ Davison 2013. 20.

⁷⁵ Davison 2013. 20.

is feltűntethették egy-egy porcelánon. Ezek közül a leggyakrabban Xuande (玄德, 1426-1435), Chenghua (成化, 1465-1487) és Jiajing (嘉靖, 1522-1566) nevei jelentek meg. Oka pedig nem más, mint hogy a mandzsu Qing-dinasztiában megmaradt a tisztelet a korábbi, általuk leigázott kínai Ming-dinasztia irányában.⁷⁶ A tendencia a 18. század folyamán végig tartotta magát, ami tovább nehezíti a császárjegyek alapján való keltezést. A gyakorlat alkalmazását pedig kiterjesztette, hogy a porcelánkészítő mesterek egyfajta tiszteletet tanúsítottak a korábbi meseterek iránt is. Ezt pedig azzal igyekeztek kifejezni, hogy tovább gyártották a klasszikus darabokat, vagy egész egyszerűen lemásolták az adott mester munkáit, ami azt eredményezte, hogy a korábbi császárjegyeket tovább használták.⁷⁷

A műhelyfeltárások, hajóroncsok kutatása és anyagvizsgálatok ellenére a mai napig dominál a művészettörténeti alapokon végzett stíluskritikai elemzés, mint datálási módszer. Ez a megközelítés alapvetően működőképesnek tekinthető, habár fontos szem előtt tartani, hogy mind a hajóroncsok rakományainak elemzése, mind az anyagvizsgálatok eredményei felülírhatják az eddig elfogadottnak tekintett tipokronológiai sort, mint ahogy ez részben már meg is történt. Úgy gondolom, a stíluskritikai elemzés jó alapot nyújthat a kronológiai sor felállításához, de ennek eredménye mindenképpen ellenőrzésre szorul a rendelkezésre álló eszközök által, mint a hajóroncsokról előkerült analógiák vagy az anyagvizsgálat.

A fentiek ellenére egyelőre a stíluskritikai elemzés lehet a magyarországi kutatás kiindulópontja. A hazai földből előkerült darabok meghatározása során az első lépés azok rendszerben való elhelyezése és a porcelán gyártástörténetébe való beillesztése. Kiindulópontként, mindenképp össze kell hasonlítani a magyarországi anyagot a nemzetközi Ezen összehasonlítás során felmerül azonban az a módszertani probléma is, miszerint nehezen találni valódi párhuzamokat. Ezt a problémát világítja meg mintegy esettanulmányként a Bácsi Magda gyűjtemény néhány darabjának a palotai porcelánokkal való összevetése.

⁷⁶ Davison 2013. 20.

⁷⁷ Davison 2013. 20.

5. *A Bácsi Magda gyűjtemény vonatkozó darabjainak és a budavári Királyi Palota porcelánjainak összehasonlítása*

A Bácsi gyűjteményből négy olyan darabot választottam ki, melyek a tárgyalt korszakra keltezhetők, hajóroncsból származó (kivétel egy darab) kínai porcelánok és a legközelebb álltak a palotai anyaghoz díszítésüket és formájukat tekintve. Ezek a darabok egy csésze, egy tálka és két tányér. Mind a négy darab az ún. kék-fehér porcelántípusba (*qinghuaci* 青花瓷) tartozik, máz alatti kobaltkék festéssel. A gyűjtemény többi darabja elsősorban formailag áll távol a budai anyagtól: talpas pohár, szögletes tálak, fedeles dobozok, korongok, vázák, stb. képviseltetik magukat a kék-fehér típusban.

A csésze (2. kép) a Hatcher Cargóból⁷⁸ származik, Dél-Kínában készülhetett, és keltezése 1645 köré tehető (megj. V.14.⁷⁹). 7,5 cm-es peremátmérőjével klasszikus méretűnek nevezhető: a palotai anyag nagyjából felét teszik ki a csésze méretű edények (az átlagos peremátmérő 8 cm körüli), melyek közül ez a kisebb méret valamivel alacsonyabb számban képviselt. Ezek közül a 2. képen láthatóhoz hasonló formájú, kihajló peremű csésze mindössze egy darab található (3. kép). Ez a darab (ltsz. 61.28.1.) azonban nem tekinthető a Bácsi gyűjteményben szereplő csésze párhuzamának, mert azonkívül, hogy mintája, ecsetkezelése és máza eltér a Bácsi anyag csészéjétől, erősen töredékes, tehát a formát elsősorban a kiegészítésből ismerjük, így nem teljes mértékben megbízható. A csészék az itt megjelenő forma helyett általában gömbös testűek, egyenes peremmel rendelkeznek. A hullámos peremű, bordázott oldalfalú darabok csekély mennyiségben vannak jelen (4. kép).

A tálka (5. kép) szintén a Hatcher Cargóból származik, így készítési helye és ideje megegyezik az előző darabbal (megj. V.20.). Méretei alapján beleillik a palotai anyag tálkáinak horizontjába, ami 9 cm körüli peremátmérőt jelent. Profilja, díszítése azonban eltér a Budán találhatóktól, melyek típusai a 6. képen láthatók, azon belül is az 5-ös számú darab (ltsz. 66.153.1.) képviseli a leggyakrabban előforduló típust. Az 5. képen látható tálka oldalán sárkányt látunk, ami négy különböző helyzetben fordul elő az edényen. Az edény máza jó minőségű, csak egy-két kisebb hiba látható rajta. Ez nem jellemző a budai darabok döntő többségére, melyet a már említett darab (6. kép, 5) képvisel. Ezek máza

⁷⁸ A Hatcher Cargóról nem esett szó a hajóroncsok tárgyalásánál, mert ez publikálatlan, így megbízható források nem állnak rendelkezésre sem a lelőköörülményekről, sem a rakományról.

⁷⁹ A Bácsi Magda anyag feldolgozásakor a leltározás még folyamatban volt, így leltári számok helyett a darabok a belőlük készült kiállításakor kapott megjelölését használtam.

általában hibás, több helyen lyukacsos, vagy felfújódott az égetés során, talpgyűrűjükbe homok ragadt. Festésük elnagyoltabb, helyenként megfolyt.

A két tányérnak (7-8. kép) egyáltalán nincsenek a palotai anyagban párhuzamai. A 7. képen látható tányér (megj. V.32B) a Míng-kor második felére, a 16. századra keltezhető, szűkebb időhatár itt nem adható meg, mert ez a darab nem hajóroncsból származik. Külső díszítése általánosnak mondható a budai csészék és tálkák esetében. Peremképzése szintén megjelenik tálkákön és csészéken. A perem belső díszítését képező mint Budán pedig egyes ún. monokróm (kívül kávébarna vagy szeladon mázzal borított) csészéken jelenik meg (pld. 9. kép). Ilyen méretű tányér formájában azonban nagy valószínűséggel nincs jelen, de ez teljes bizonyossággal a budai anyag töredékessége miatt nem állítható. A 8. képen látható Bácsi-darab (megj. V.36.) az átmeneti korra, az 1630-as évekre keltezhető és a Wanli kargóból származik. Ez a tányér az V.32B jelzetű tányérnál is távolabb esik a palotában található daraboktól, ugyanis még töredékesen sem fordul elő hozzá hasonló edény. A hasonló rakománnyal rendelkező hajóroncsokon azonban számtalan analógiát találunk rá, mint például a 10. képen bemutatott darabok a Wanli hajóroncsról, mivel ez a típus a *kraak* áruk egyik képviselője. A 11. képen látható a palotai anyagban található tányérok két reprezentatív töredéke, melyek a mindössze néhány darab tányért képviselik. Egyértelmű az eltérés a két bemutatott Bácsi-féle tányér és e darabok között.

Az összehasonlítás alapján látszik, hogy azonos edénytípusok más formában, különböző minőségben jelennek meg a Bácsi Magda gyűjteményben és a budavári Királyi Palota anyagában. Eltérések mutatkoznak nem csak a formában, de a mázak minőségében, kidolgozásában, az ecsetkezelésben és a motívumkincsben is. Ez alapján elmondható, hogy a két anyag nem tekinthető egymás közvetlen párhuzamának.

VI. Összefoglalás

A dolgozat célja a kínai porcelánkutatás módszertani problémáinak áttekintése volt, melyhez történeti háttérként felvázolásra került a tárgyalt korszakra jellemző kínai porcelángyártás és –kereskedelem helyzete.

A történeti háttér felvázolása után sor került a nemzetközi porcelánkutatás módszereinek összefoglalására, amely rávilágított a nemzetközi kutatás jelenlegi állására. Ezzel a módszertani eszközök összegzésre kerültek: a stíluskritikai vizsgálat mellett a

műhelyfeltárások régészeti kontextusai, valamint a hajóroncsok zárt leletgyűjtései adhatnak támpontot a porcelánok meghatározásához és keltezéséhez.

A nemzetközi áttekintés után a dolgozat áttért a magyarországi porcelánkutatás helyzetére egy rövid kutatástörténet keretében. Ezt követte a két jelenleg elérhető legjelentősebb magyarországi porcelángyűjtemény rövid bemutatása, ami után a budavári Királyi Palota anyagának leírása következett.

Végül a dolgozatot egy esettanulmány zárta: a budai és a Bácsi Magda anyag összehasonlítása. Az összehasonlításból kitűnik, hogy a budavári Királyi Palota anyaga nem hozható párhuzamba a Bácsi Magda gyűjteményben megjelenő, azonos időszakra keltezhető darabokkal. Ez egyrészt a palotai anyag keltezését kérdőjelezi meg több szempontból: részben a szűk időbeli keretek szorulnak további alátámasztásra, részben pedig az anyag átfogó keltezése szükséges, ugyanis nem feltétlenül egykorú a teljes leletgyűjtés. A különbség másrészt azt is mutatja, hogy a palotaásatások során előkerült töredékek nagy valószínűséggel egy más régióból származó, a Bácsi Magda gyűjtemény darabjainak minőségétől eltérő porcelántípust képviselnek, mely típus nagy valószínűséggel, de nem feltétlenül egységesen tér el a hajóroncsokból felhozott, nyugat-európai importra szánt típustól.

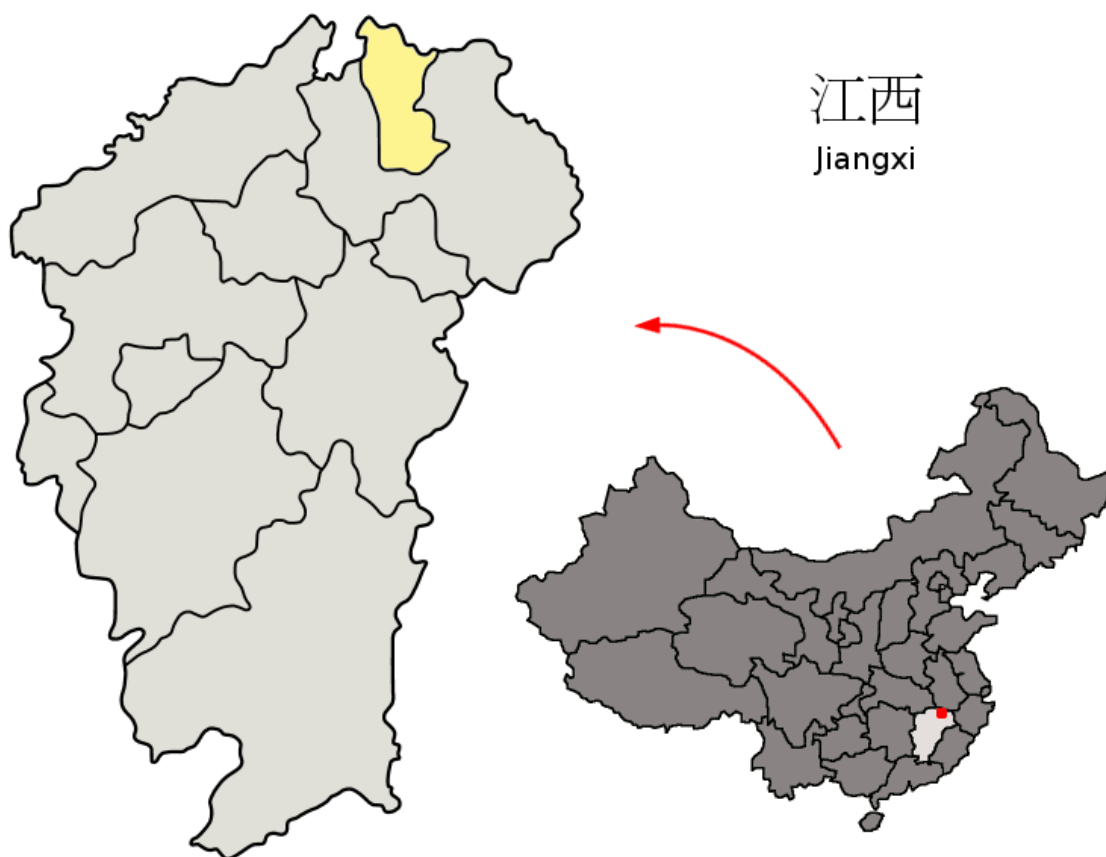
A fenti összehasonlítás eredményének jelentősége abban rejlik, hogy az eddig elemzett, Magyarországon napvilágot látott kínai porcelántöredékeket a nagy nyugati gyűjtemények alapján próbálta a kutatás meghatározni és legalább megközelítőleg keltezni. Szűk időhatárok közé szabott datálás azonban nem sikerült, melynek oka éppen az lehet, hogy a magyar anyag nem hozható közvetlen párhuzamba ezekkel a gyűjteményekkel. Ennek fényében a magyar kutatásnak ki kell alakítania egy új rendszert, melynek segítségével az itt feltárt anyag besorolható a kínai porcelánok rendszerébe és kronológiai sorába.

VII. Mellékletek

1. Képjegyzék

1. kép: Jingdezhen elhelyezkedése.
2. kép: Kék-fehér porceláncsésze a Bácsi Magda gyűjteményből (megj. V.14.)A szerző fotója.
3. kép: Kék-fehér porceláncsésze a budavári Királyi Palotából (ltsz. 61.28.1.). A szerző fotója.
4. kép: A budavári Királyi Palota porceláncsészéinek típusai. Komori 2014. 1. tábla.
5. kép: Kék-fehér porcelántálka a Bácsi Magda gyűjteményből (megj. V.20.). A szerző fotója.
6. kép: A budavári Királyi Palota porcelántálkáinak típusai. Komori 2014. 2. tábla
7. kép: Kék-fehér porcelántányér a Bácsi Magda gyűjteményből (megj. V.32B). A szerző fotója.
8. kép: Kék-fehér porcelántányér a Bácsi Magda gyűjteményből (megj. V.36.). A szerző fotója.
9. kép: Monokróm porceláncsésze a budavári Királyi Palotából (ltsz. 52.1068.). A szerző fotója.
10. kép: Példák a Wanli hajóroncs *kraak* porcelánjaira.
<http://www.thewanlishipwreck.com/CeramicCatalogue.html>
Letöltés ideje: 2015.01.06. 21:34
11. kép: Kék-fehér porcelántányérok a budavári Királyi Palotából. A szerző képei.

2. Képek

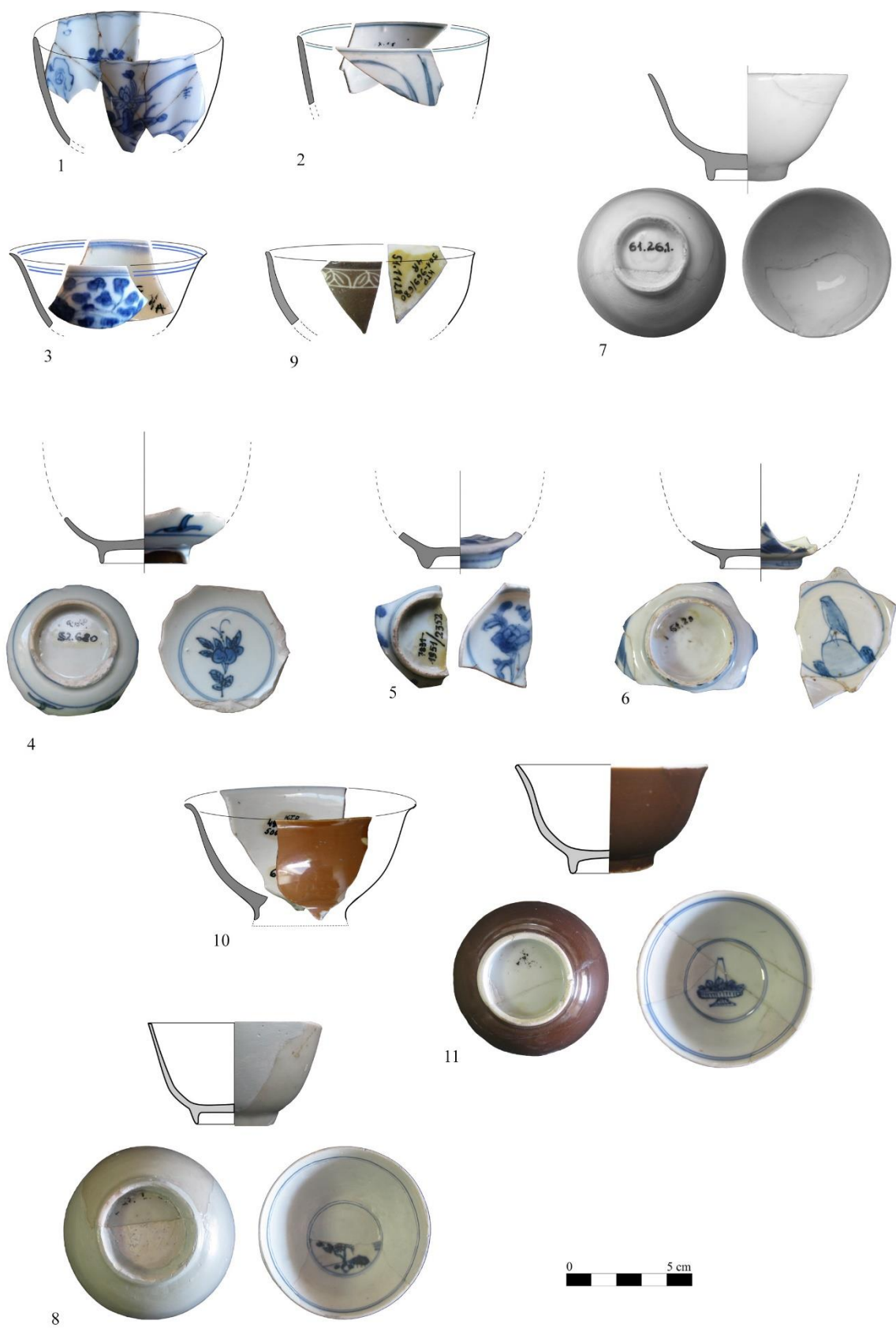
1. kép: Jingdezhen elhelyezkedése

2. kép: Kék-fehér porceláncsésze a Bácsi Magda gyűjteményből (megj. V.14.).

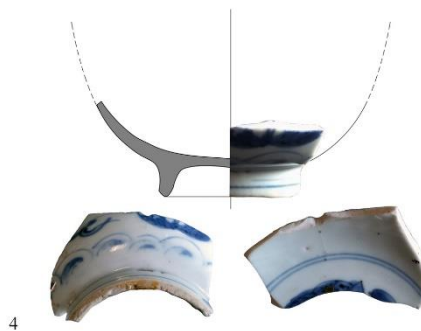
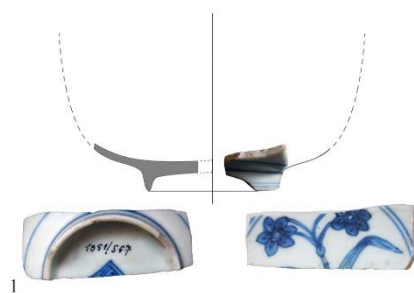
3. kép: Kék-fehér porceláncsésze a budavári Királyi Palotából (ltsz. 61.28.1.).

4. kép: A budavári Királyi Palota porceláncsészéinek típusai.

5. kép: Kék-fehér porcelántálka a Bácsi Magda gyűjteményből (megj. V.20.).

6. kép: Kék-fehér porcelántálkák a budavári Királyi Palotából.

7. kép: Kék-fehér porcelántányér a Bácsi Magda gyűjteményből (megj. V.32B).

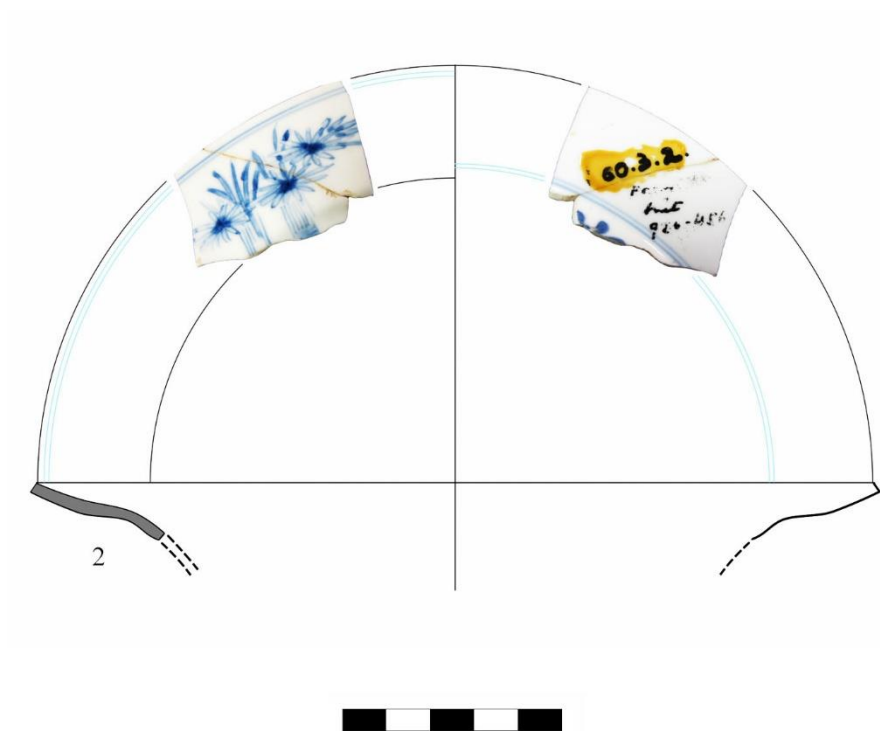
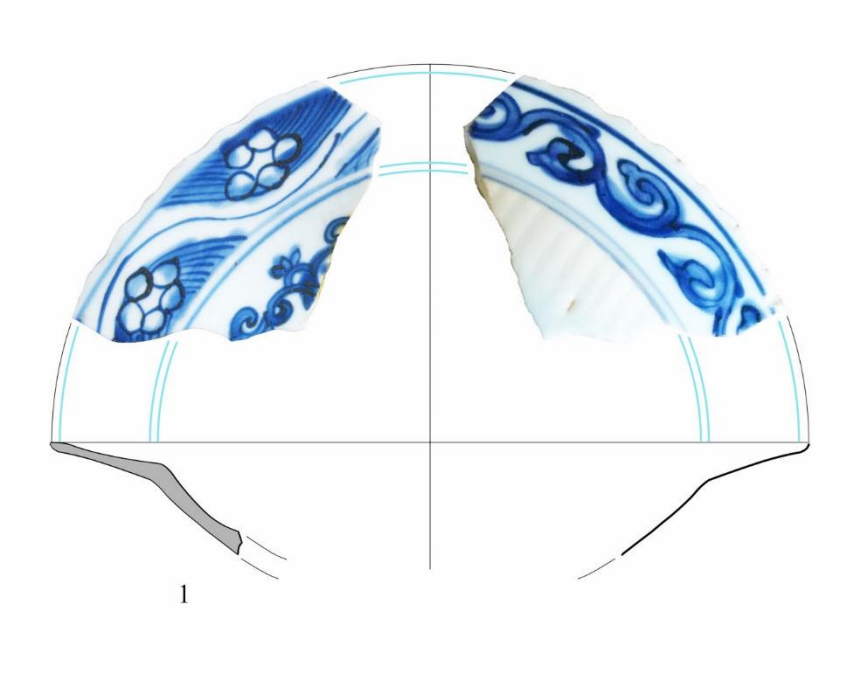
8. kép: Kék-fehér porcelántányér a Bácsi Magda gyűjteményből (megj. V.36.).

9. kép: Monokróm porceláncsésze a budavári Királyi Palotából (ltsz. 52.1068.).

10. kép: Példák a Wanli hajóroncs *kraak* porcelánjaira.

11. kép: Kék-fehér porcelántányérok a budavári Királyi Palotából
(ltsz. 1: 51.2760.; 2: 60.3.1.).

3. Bibliográfia

- Ayers-Krahl 1986/1 AYERS, John – KRAHL, Regina: Chinese Ceramics in the Topkapi Saray Museum. A Complete Catalogue I. Yuan and Ming Dynasty Celadon Wares. London, 1986.
- Ayers-Krahl 1986/2 AYERS, John – KRAHL, Regina: Chinese Ceramics in the Topkapi Saray Museum. A Complete Catalogue II. Yuan and Ming Dynasty Porcelains. London, 1986.
- Ayers-Krahl 1986/3 AYERS, John – KRAHL, Regina: Chinese Ceramics in the Topkapi Saray Museum. A Complete Catalogue III. Qing Dynasty Porcelains. London, 1986.
- Brown 2004 BROWN, Roxanna M.: History of Shipwreck Excavation in Southeast Asia. In: WARD, Jayne – KOTITSA, Zoi: The Belitung Wreck. Sunken Treasures from Tang China. New Zealand, Seabed Explorations Ltd., 2004. pp.40-55.
- Cheng – Li 1989 CHENG, Wen – LI, Zhiyan: Chinese Pottery and Porcelain. Beijing, 1989.
- Corbeiller-Frelinghuysen 2003 CORBEILLER, Clare Le – FRELINGHUYSEN, Alice Clooney: Chinese export Porcelain. *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, New Series, Vol. 60, No. 3, (Winter, 2003), pp. 1+5-60.
- Davison 2013 DAVISON, Gerald: The New and Revised Handbook of Marks on Chinese Ceramics. Somerset, 2013.
- Éder 2012 ÉDER Katalin: Újabb törökkori díszkerámiák Budapest-Viziváros területéről. *Budapest Régiségei* 45. (2012) pp.159-167.
- Felvinczi Takács 1923 FELVINCZI TAKÁCS Zoltán: A Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum. Országos Magyar Szépművészeti Múzeum (szerk.). Budapest, 1923.
- Ferenczy 1999 FERENCZY Mária: The formation of the Hopp Collection. On the 80th anniversary of the foundation of the Ferenc Hopp Museum of Asiatic Arts. *Ars Decorativa* 18. (1999) pp.177-198.
- Flecker 2004 FLECKER, Michael: The Binh Thuan Shipwreck. Archaeological report. Christie's Australia, Melbourne, 2004.
<http://www.maritime-explorations.com/BinhThuan.pdf>
Letöltés ideje: 2014. 11. 27. 01:06
- Gaál 2005 GAÁL Attila: Kínai porcelánok és utánzataik, valamint üvegkarperecek a Jeni-palánki török palánkvárból.

- Wosinsky Mór Megyei Múzeum Évkönyve XXVII.* (2005) pp.205-258.
- Hancz 2006 HANCZ Erika: A szegedi vár kerámiaanyaga a török korban. *Castrum. A Castrum Bene egyesület hírlevele* 2006/4. pp.301-46.
- Hansford 1965 HANSFORD, Sidney Howard: Obituary: Sir Percival David. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London* 28/2 (1965) pp.472-475.
- Holl 2005 HOLL, Imre: Fundkomplexe des 15.-17. Jahrhunderts aus dem Burgpalast von Buda. *Varia Archaeologica Hungarica* 17. Budapest, 2005.
- Holl 2006 HOLL Imre: Külföldi kerámia Magyarországon III. *Budapest Régiségei* 40. (2006) pp.253-294.
- Komori 2014 KOMORI Tünde: Porcelánleletek a budai vár területéről. A Budapesti Történeti Múzeumban őrzött porcelántöredékek egy részének új szempontjai. Alapszakos szakdolgozat, 2014.
- Kovács 1984 KOVÁCS Gyöngyi: Török kerámia Szolnokon. Szolnok Megyei Múzeumi Adattár 30-31. Szolnok, 1984.
- Kovács 2006 KOVÁCS Gyöngyi: Hódoltságkori leletegyüttes Baja belvárosából (An Ottoman period assemblage from Baja). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2006. 275-295.
- Kozák 1963 KOZÁK Károly: Az egri vár feltárása (1957-1963). *Az Egri Múzeum Évkönyve I.* (1963) pp.119-171.
- Leung-Li-Wu 2007 LEUNG, Pau L. – LI, Jiazhi – WU, Juan: A Study of the Composition of Chinese Blue and White Porcelain. *Studies in Conservation* 52/3. (2007) pp.188-198.
- Luan 2006 LUAN, Zhao Peng 栾兆鹏: Zhongguo gudai baici qi yuan wenti yanjiu zongshu. 中国古代白瓷起源问题研究综述。 *博物馆研究* 97. (2006/2.) pp.73-77.
- Sjöstrand 2007 SJÖSTRAND, Sten: The Wanli Shipwreck and its Ceramic Cargo. Kuala Lumpur, 2007.
- Tie 2007/1 TIE, Yuan (ed.) 铁源 (主编): 江西藏瓷全集。明代。上。 The Complete Collection of the Porcelain of Jiangxi Province. Porcelain of the Ming Dynasty (I.). 北京 Beijing, 2007 年。

- Tie 2007/2 TIE, Yuan (ed.) 铁源（主编）：江西藏瓷全集。明代。下。 The Complete Collection of the Porcelain of Jiangxi Province. Porcelain of the Ming Dynasty (II.). 北京 Beijing, 2007 年。
- Tomka 2002 TOMKA Gábor: Findzsák, pipák, szürke korsók. Borsodi végvárok kerámialeleteinek török kapcsolatai. In: GERELYES Ibolya – KOVÁCS Gyöngyi (szerk.): A hódoltság régészeti kutatása. Budapest, 2002. pp.298-308.
- Valenstein 1989 VALENSTEIN, Suzanne: A Handbook of Chinese Ceramics. New York, 1989.
- Wen-Chin 1988 WEN-CHIN, Hsu: Social and Economic Factor in the Chinese Porcelain Industry in Jingdezhen During the Late Ming and Early Qing Period, ca. 1620-1683. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* No. 1 (1988), pp. 135-159.
- Zay 2013 ZAY Orsolya: Az egri vár oszmán-török kori porcelán- és fajansztöredékei. Diplomamunka, 2013.
- Zimmermann 1930 ZIMMERMANN, Ernst: Altchinesische Porzellane im Alten Serai. Meisterwerke der Türkischen Museen zu Konstantinopel. Bd. II. Berlin, Leipzig, 1930.